

TEXTY

Metodologické rekonstrukce v podání Aaga Hansen-Löva

Tomáš Glanc

[UNIVERSITÄT ZÜRICH]

Způsob, jakým se Aage Hansen-Löve zabývá vybranými tématy ruské kultury, literární vědy a kulturní teorie, může na první pohled působit jako spojení nespojitelného. Na jedné straně se jeho styl vyznačuje neobvyklou hravostí a nápaditostí, autor nejrůzněji převrací kořeny slov, laškuje s jejich etymologií, užívá slovních hříček, ironických obrátů, narážek a vtipů. Názorně je to vidět třeba na hře slov Apokalypsa, apokalyptika a „kalyptika“ v titulu jeho stati z konce devadesátých let „Eine Ästhetik der »Kalyptik«. Apollinische Motive bei Vladimir Nabokov“ (Estetika „kalyptiky“. Apolónské motivy u Vladimira Nabokova [2001]). Zde se apokalypsa uvádí do souvislosti s nymfou Kalypsó a s apollónským principem, který je sám o sobě v literární vědě zavedený a v souvislosti s ruským symbolismem nevyhnutelný už proto, že dvojice Apollóna a Dionýsa (Diviše) hrála tak zásadní roli pro samotné symbolisty. Aage Hansen-Löve jde nicméně se svou „kalyptikou“ dál a těží z hravé demontáže apokalyptiky dodatečné významy, stejně jako v případech jiných kanonických pojmů z pomezí poetiky a teologie. Zatímco dionýský princip je odhalující a obnažující, stejně jako apokalypsa, „kalyptika“ představuje princip zahalování, spojený s apofatikou a apolónskými souvislostmi.

Na druhé straně se přístup Aaga Hansen-Löva vyznačuje dnes téměř zapomenutým nárokem na vyčerpávající postižení tématu, na úplné ovládnutí látky. Například svůj habilitační spis o poetice ruského symbolismu autor zpracovával asi pětatřicet let ve třech tlustých svazcích, ačkoli už první díl (1984) stačil nejen na habilitaci — a to jak svým rozsahem (přes 1 300 tiskových stran), tak především svým záběrem, svou metodou analýzy katalogizačního typu. Stejně tak jeho původně šestisvazkový *Der russische Formalismus* (1975) má charakter osvěcenské encyklopedie — pro knižní vydání v nakladatelství Rakouské akademie věd byla práce drasticky redukována na „pouhých“ více než 600 stran. Nešlo přitom o epické vyprávění o formalistech, zdrojích a okolnostech jejich intelektuálního programu, nýbrž o detailní analýzu jejich pojmosloví.

Knihy Aage Hansen-Löva se těžko čtou od první do poslední stránky, nepředstavují čtivé vyprávění o zvoleném předmětu. Zásadními příspěvky ke zkoumání příslušné problematiky se stávají proto, že jsou tak precizní a tak pozorně zacházejí s jednotlivými pojmy, postupy a jejich vzájemnými vztahy. V souvislosti s tématy, jimiž se Hansen-Löve dlouhodobě zabývá, ať je to formalismus, symbolismus, avantgarda, primitivismus nebo intermedialita, je možné mluvit o něčem tak zdánlivě zastaralém jako je „vývoj vědění“ o určitém předmětu. Aage Hansen-Löve „stav vědění“ rozhodně výrazně „posunuje“, ačkoli objektivnost jeho příspěvků nespočívá primárně ani v revolučních argumentech nebo tezích autora, ani v dříve neznámých pramenech nebo archiváliích. Zde jde o jiný typ dosažení nových horizontů: prostřednictvím opodstatněné konfigurace a systematizace studovaného objektu. A prostřednictvím váhy, která se propůjčuje analyzovaným a syntetizovaným materiálům v jejich poměru, v proporcích.

V českém překladu dosud vyšly jen dvě stati Aaga Hansen-Löva — „Apokalyptika a adventismus v ruském symbolismu přelomu století“ (*Svět literatury* 1993/6) a „Jan Mukařovský v kontextu »syntetické avantgardy« a »formálně filosofické školy« v Rusku“ s příznačným podtitulem „fragmenty rekonstrukce“ (*Česká literatura* 1994/5). Oba texty se týkají zásadních témat autorova bádání, jehož počátky sahají k přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století. V prvním případě jde o symbolismus, v druhém o formalismus. K těmto dvěma stěžejním oblastem badatelova zájmu se postupně od osmdesátých let přidávaly další velké bloky, z nichž vzešly monografické studie.

Mnohokrát se z různých hledisek Hansen-Löve vracel k problematice kódování textů, obrazů a vztahů mezi nimi v rámci svých intermediálních studií, které shrnul do svazku vydaného rusky pod titulem *Intermedialnost v ruské kultuře. Ot simvolizma k avangardu* (Intermedialita v ruské kultuře. Od symbolismu k avantgardě [HANSEN-LÖVE 2016a]). Intermediální hledisko je zároveň příkladem badatelského těžiště, které autorovi umožnilo vstoupit i do kontextu mimo slavistiku. V německojazyčných humanitních vědách ani jinde v oboru slavistiky není častým jevem, aby se profesori ruské literatury aktivně podíleli na diskuzích obecně teoretického charakteru. Aage Hansen-Löve tohoto privilegia užívá dlouhodobě, jako příklad z oblasti intermediality lze uvést jeho příspěvek do sborníku *Intermedialität analog/digital. Theorien — Methoden — Analysen* (Intermedialita analogová a digitální. Teorie — metody — analýzy), který pro Fink Verlag redigovali pionýr německojazyčných mediálních studií Joachim Paech z kostnické univerzity a teoretik digitálních médií z univerzity v Bonnu (katedra Medienkulturwissenschaft) Jens Schröter (2008). Ruské „mediální krajiny“ v podání Aaga Hansen-Löva se v tomto svazku ocitají v kontextu zkoumání západoevropských experimentálních poetik a filmových i performativních témat širokého záběru.

Původní školení Aage Hansen-Löve získal nejen v oboru ruské literatury a obecné slavistiky, ale také v byzantologii. Tento jeho studijní obor z vídeňské univerzity konce šedesátých let zanechal v autorově práci hlubší stopy, než by se zdálo podle souboru témat, jimiž se od té doby publikačně zabýval. V nich je byzantologie přítomná okrajově, hlavně několika recenzemi z raného období počátku sedmdesátých let. Co ale hraje podstatnou úlohu, je pozornost věnovaná konceptům z pomezí poetiky, teologie, filozofie. Kromě výše zmíněné apokalypsy je to především apofatika, adventismus, eschatologie, heterodoxie, hereze, princip demiurga, fenomén zrození v opozici ke stvoření a podobně.

Z této oblasti jsme vybrali také text „Stvořený — ne zrozený«. Antigenerické psaní“, který umožňuje vhléd do současné dílny invenčního literárního historika, jenž se při úvahách o literární tvorbě opírá provokativně o Bibli a teologické koncepty církevních filozofů. Umělcův artefakt je v tomto přístupu „demiurgický“ ve smyslu alternativního kontrastvoření a tím přinejmenším implicitně kritizuje stvořitele a celou skutečnost jako něco defektního a méněcenného, tvrdí autor. Ze své podstaty má tedy umělecká fikce svět „nejen opravit, ale od základu nově vytvořit“ (2013).

Fenomén apokalypsy, zlomu a konce se u Hansen-Löva vrací v souvislosti s mnoha jevy ruské kultury, nikoli jako téma, ale jako princip, včetně přenosu metafory konce světa na svět textu, jako ve stati „Diskursapokalypsen: Endtexte und Textenden. Russische Beispiele“ (Apokalypsy diskurz: konečné texty a konce textů. Ruské příklady [1996]), otištěné v šestnáctém svazku slavné řady *Poetik und Hermeneutik*, který redigovali Karlheinz Stierle a Reiner Warning pod titulem *Das Ende. Figuren einer Denkform* (Konec. Figury jednoho myšlenkového konceptu). Apofatika se také vrací v myšlení Hansen-Löva opakovaně, mimo jiné jako analogie formalismu. Ozvláštňující metoda podobně jako negativní teologie líčí svůj předmět „ex negativo“.

Zatím posledním větším projektem, který Aage Hansen-Löve publikoval v žánru monografie, je jeho kniha nazvaná *Über das Vorgestern ins Übermorgen. Neoprimitivismus in Wort- und Bildkunst der russischen Moderne* (Přes předvečejšek k pozítí. Neoprimitivismus ve slovesné a výtvarném umění ruské moderny [2016]). Na příkladu primitivismu tu autor rozebírá průlomy v estetice první třetiny 20. století, bohatě využívaje svých kompetencí v oblasti myšlenkových a estetických proudů zkoumaného období. Uvidíme, jaká „metodologická rekonstrukce“ přijde na řadu příště. Náznaky lze vyčíst z témat statí, které čekají na zveřejnění nebo které jsou zatím roztroušeny po sbornících a časopisech — Malevičova buddhistická nirváva, mediální konkurence u Dostojevského, Tolstého smrti, *East Looks West and West Looks East: Images of Russia* (Východ hledí na Západ a Západ hledí na Východ: obrazy Ruska).

Literatura

- 1978 *Der russische Formalismus. Methodologische Rekonstruktion seiner Entwicklung aus dem Prinzip der Verfremdung* (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften)
- 1984 *Der russische Symbolismus. Diabolische und mythopoetische Paradigmatik*, 5 Bände (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften)
- 1996 „Diskursapokalypsen: Endtexte und Textenden. Russische Beispiele“; in Karl-Heinz Stierle, Reiner Warning (edd.): *Das Ende. Figuren einer Denkform*, Poetik und Hermeneutik XVI (München: Fink), s. 183–250
- 2001 „Eine Ästhetik der »Kaliptik«. Apollinische Motive bei Vladimir Nabokov“; in S. Frank, E. Greber et al. (edd.): *Gedächtnis und Phantasma. Festschrift für Renate Lachmann*, Die Welt der Slaven. Sammelbände, Bd. 13, (München), s. 524–555
- 2008 „Zum medialen Ort des Verbalen — mit Rückblicken auf russische Medienlandschaften“; in Joachim Paech, Jens Schröter (edd.): *Intermedialität analog/digital. Theorien — Methoden — Analysen* (München: Fink), s. 155–180
- 2013 „»Geschaffen – nicht gezeugt.« Antigenerisches Erzeugen vs. genetisches Zeugen“; in Lars Schneider, Aage Hansen-Löve, Michael Ott (edd.): *Natalität. Geburt als Anfangsfigur in Literatur und Kunst* (München: Fink), s. 195–224
- 2016a *Intermedialnost v russoj kulture. Ot simvolizma k avangardu* (Moskva: Rossijskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet)
- 2016b *Über das Vorgestern ins Übermorgen. Neoprimivismus in Wort- und Bildkunst der russischen Moderne* (Paderborn: Fink)